

Mälestuskilde Kohtla algkoolist (aastaist 1927-1932)

Mälestus on ainus vara
möödaläinud päevadest...

Minu kooliskäimise ajal, üle kuuekümnene aasta tagasi, algas maa-algkoolis õppetöö 1. oktoobril.

Meie koolis alustati koolipäeva igahommikuse kogunemisega oreli juurde, et laulda mingist riivikulaulust paar-kolm salmi. Koraalilauludeks olid põhiliselt:

„Võtke nüüd Isandat vägevat kuningat kiita”,

„Õnnistaja hoia, raimuga meid võia”,

„Mu süda ärra üles ja kiida loojat lauldes”, jt.

Orelit mängis õp. Konstatin Ernits, teda abistas pedaali tallates üks suurem koolipoiss.

Kohtla algkool oli algul neljaklassiline, kahe klassiruumiga ja kahe õpetajaga. Esimese- ja teise klassi pingiridade ees oli kõrge kantseel tooliga ruis õp. Ernits taratses istuda ja aina oma näpitsprille vahetada – võttes ühed ninalt, aga teised pintsaku rinnataskust asetades ninale, kooliturni kestel vast tosin nonda, sest nonda nagu temal oli hea ülevaade kõrgelt kantseelist klassile, nii nägime ka meie tema tegemist.

Kantseeli lähedal tugiraamil seisis suur tahvel, kriidi ja lapiga alläärel. Tahvli taga, seinu veeres paiknes püski rüidenagi meie pealisrüüete jaoks. Ükse kõrval oli seinu küljes tilaga veeanum kruusiga, me võisime sellest janu puhul juua, kuid tila abil ka käsi pesta, selleks oli tila all ämber. Klassilauas rippusid suurte plekk-kuplitega petrooleumilambid. Aga vaheterahel pesi kooliteenija petrooleumiga ka klassipörandaid, – ei tea kas pörandalaudade kulumise

kaitseks või kirpuude vastu? Ebameeldiv oli petrooleumi hais kõigile nii õpetajatele kui õpilastele, vahetundidel seisis aknad ja ukseid aiava valla.

Õp. K. Ernits oli väikest kasvu vanem mees, kes andis meie klassis peaaegu kõiki tunde, ka usuõpetust ja laulmist oreli saatel.

Ühel hommikul õp. Ernits jäi koolitundi tulekuga hiljaks. Koolijuhataja Elli Koppel andis oma klassis juba tundi kui õp. Ernits tuli ja nõudis, et kõik lapsed tulgu hommikusele koraalilaulmisele. Juhataja keeldus ja käskis Ernital tunniga alata. Õp. Ernits aga näitas oma mehe jõnni-hakates lapsi ühest klassiruumist teise viskama. Sellepärast, et ise sain ka Ernitsa lennutamist tunda, on see päev selgelt meelde jäänud.

Läksin uudistama lüüalt ukse ja Ernitsa lähedale, et mis nägu mu klassikaaslased sääl on, kui äkki Ernitsa jõulisest hoost rudisin ka ise teiste nutupillide juurde, ja kui käsi poleks ette sirutanud, vist lendanuks peaga vastu seinale. Oh, oli ikka ehmatust ja nuttugi küll!

Ega vist enam tundeigi sel päeval olnud, kõik lapsed ruttasid koju vanematele kaebama.

Süü teadagi tulid korraks lastevanemate- ja vallagi nõukogu, kellede otsusel õp. Ernits ja juh. Koppel vallandati kevadel Kohtla algkoolist. Külas teati, et nad olid varemgi omavahel pottide ja pannidega sõda pidanud.

Kohtla kooli tulid uued õpetajad, kes jäid aastateks: Salme Grustam ja Kristof Kraavik.

Õp. E. Suurväli tulekuga koolijuhatajaks, muudeti kool algul viieklassiliseks ja aasta hiljem kuueklassiliseks, selleks eraldati koolijuhataja kahetoalisest korterist üks tuba klassiruumiks. Õp. Suurväli oli pikakasvuline, tugev noor mees, kes kandis aastaringi golfipükse.

Istusin ees koolipingis üks, õp. Suurväli tuli mõnikord ja puges oma suure koguga pingi teisele poole istuma, võibolla tahtis end kujutada õpilasena, siis jalutas jälle pinkiderea vahel.

Õp. Suurväli turniks meie klassile oli kodulugu- ja loodusõpetus. Tema soovitas ta meil närida palju juur- ja puurilju; mitte süüa enne magama minekut ja kui sööme hilja, siis õu minna ja joosta veel ringi. Teda ennast nägin sageli hilisel ajal maanteel jalutamas.

Õp. Suurväli oli Kohtla koolis vaid ühe kooliaasta, et minna edasi õppima. Meil, õpilastel, jäi temast hea ja helge mälestus.

Kuna kool sai kuueklassiliseks, määrati juurde kaks uut õpetajat: Aleksander Asi, äsja õp seminari lõpetanud noormees, kohalik elanik ja Rudolf Peebo koolijuhatajaks. Nende tulekuga (1930-31a), kadusid klassidest kantlid, orel rüüdi kuhugi, jäid ära ka igahommikused koraalilaulmised.

Laulude õpetamiseks osteti koolile pianino, selkel mängisid õp. Kaarik ja õp. Asi.

Õp. Kaarik mängis ka viulit, mille abil õpetas meile sulaselgeks palju kauneid koorilaulu, millistest mitmed kuulusid täisealiste repertuaari, näiteks: „Kevadisel koidu aal, kõndisin ma niidu raal“, „Ihamaa ilu hoieldes“, „Kaurimad laulud“, „Üksinda, üksinda pean võõrsil rändama“, jpt.

Kõige oodatud ja tähtsam aeg meie koolielus oli jõuluaeg, see tõi meie klassituppa kuusepuu, mille ehtisime värvilistest läikpaberitest omavalmistatud chetega õp. Grustami juhendusel, ka kirjude komprekide ja õuntega, ning muudugi küüналdega nii rasva kui saraküüналdega. Jõulud töid igal aastal koolimaja ka jõuluvana, kellel alati kaasas kastitäied maiustusi meie kõikide jaoks.

Ja jõulud töid koolivaheaja - 24. det - 7. jaan. Enne jõulupidu tarisid suuremad poisid koolipingid ühest klassiruumist teise ja upitasid need alumiste peale. Nii muudeti ühest klassiruumist saal kus avarust suurel kuusepuul ja ka kõigil meil, esineda oma luulelugemiste ning lauludega.

Kui kool sai 6.-klassiliseks, seega oli õpilasi rohkem koolis, hakati jõuluõhtuid, emadepäeva ja koolipidusid korraldama „pitsimeeste“ saalis. Kuna tuletõrje suur seltsimaja asus koolimaja naabruses, oli säälse saali laval hea esitada näidendit. Ka laste koorilaul kõlas sääle toredasti.

Kooliaasta kestel õpiti selgers ja esineti siis mingi õpetliku ja lõbusa vaatamänguga, nagu „Õnneliku särk“ jt. Juhendajaks oli õp. Asi või õp. Grustam, mängijateks peamiselt vanemate klasside õpilased. Noorematele jagus tantsu-etteasteid, seljas targeldatud marlikleidid, või lugedes luuletusi.

Eriiselt pidulik oli emadepäeval; lapsed töid metsast karukollat, millest punuti pikad pärjavarikud lava kaunistuseks ja saaliukse

kohale. Me korjasime lepikest valgeid
 ülaseid ja panime veeranni, järgmisel päeval
 sai iga saali sisener ema või vanaema väikese
 ülaserimbu, mille me kinnitasime nende ruue-
 reriäri külge nõõpnõelaga. Koolijuhatajalt oli
 päevakohane kõne, meilt lastelt luulet ja
 laule emast, vanaemast ja kodust. Väiksemad
 lapsed esinesid tantsudega, Meerub üks
 muinasjutuline näidend ühel emadepäeval, kus
 meie, väiksemad tantsisime haldjate tantsus,
 seljas valged, targeldatud marlist kleidikesed
 ja õp. Salme Grustam ise mängis unehald-
 jat, seljas pikk valge kleit. Astudes alla kõr-
 gest trepist, laulis oma kaurikõlalise sopra-
 niga Schuberti hällilaulu: „Uinu vaikselt
 mu lind“... Saalis oli kaua harraslikult
 imevairne.

Meie õpetajad olid alati innukalt ja
 südamega juhtimas igas koolivälises ürituses
 ja ettevalmistuses.

Eriti õpetajate Grustami ja Asi auks peab
 mainima nende energiat näidendite ja tantsude
 õpetamisel, toimus ja põhiliselt see kõik pääle
 koolitunde või puhapäeviti, mis oli küllaltki
 koormav, ent me ei näinud nende nägudel
 tüdimust ega hääles kuulnud pahurat tuju,
 vaid ikka sõbralikku muuet ja lahket sära
 silmades.

Küllap rutiks, üksluises koolielus vajasisid
 õpetajad samuti vaheldust.

Tähted olid mu lapsepõlves lumerotised ja
kärekülmad, pakane paarus, et aiateibad ring
majaseinad raksusid.

Koolis õeldi meile: kui külma on üle 20°C
siis kooli ei ole. Aga kellel sel ajal oli kraadi-
klaasi, mõnel vast. Nii tuligi tihti ette, sumpa-
sime lumes ja parases kooli, (nina peidetud
ema villasesse rätikusse, mille ema mulle pool-
vägisi ikka pähe sidus) — ja kohe tagasiteele,
koolimaja ukse kinni, külmapüha(d).

Minul õnneks oli kooli minna kilomeeter, aga
mõne lapse kodu asus viie või kuuegi km.
kaugusel koolimajast.

Tähtis päev oli vastlapäev. Siis õeldi kodus
ja koolis: igaüks peab sel päeval liugu lastma!
Ja kas või koolikotil üleallika nõbrast alla.

Ühel vastlapäeval tegid külapoisid üleallika
oruääle karuselli: tugev teivas rammiti jäässe
püsti, sellesse pandi vankriratas, ratta külge
kinnitati pikk latt, latti ühte otsa seoti palgi-
kelk, teine lattiots oli ringiajajate jaoks.

Olenes lükkajate jooksust, kuis kelk lükkus ringi
sellise hooaga, et paiskas sõitja pealt kui
kramplikult keldust kinni ei hoidnud.

Üleallika org asus koolimaja lähedal, Vana-
küla keskel. Küll oli sel vastlapäeval sääl
külkamist, naeru ja lummelendamist kogu aeg
ja kogu org täis!

Üleallika orulamm oli sellal ilus ja huvitav — kevadeti täitus ta suurveega ja rubi-
ses kudema tulnud kaladest.

Vastlapäeval oli traditsiooniliseks toiduks

7
herne- ehk vasupp seajalaga. Järgmisel
päeval oli peaaegu igal poisil kaosas kon-
dist ja nööriist tehtud vurr, mida vahetundidel
vuristati ja kiputi ikka tüdurutele juustesse
vahistama. Õp. Peebol oli pärast lausahitel
vurre täis, mis poiste käest ära korjas.

Sulalume ja võimlemisturni korral olime
kindlasti õues. Koolimaja ja pritsimaja vahe-
line ala oli küllaltki avar. Platsi kaugemas
servas paiknes kooli kamps. Sinna andis ikka
lipata.

Veeretasime lumest palle ja meisterdasime
lumememmi ja taate, seda õp. Grustami õhu-
tusel — kes teeb kõige huvitavama? See, et
õpetaja kaasa tegutses, lisas indu. Ahjust sai
süsi silmadeks ja nööpideks, ninaks porgand
mille tõid lähedal elavad õpilased, pähe
leiti vana ämber, kätte luuakonts või kepp jne.
Õu sai suuri ja väikesi lumememmi täis.

Poisid jälle ehitasid kõrged kindlusi ja
vorpisid tšha lasu lumepalle, — süs hoidke
eest, läks lahti suureks lumelahinguks, millest
ka õp. Asi osa võttis.

Päale sellist värsket tuulutust istusid jälle
klassis ja õppisid hea innuga.
Kui võimlemisturnid toimusid klassis, tõsteti
kooliringid teineteise peale, nii sai vaba ruumi
lõikumiseks, harjutusteks või mingi laulumängu
õppimiseks. Praeguseini on mees laulumängud
mida õp. Grustam õpetas.

Kevadel olime kõik võimlemisturnid avaras
kooliõues, võisteldes jooksumis, hüppates kaugust

ja mängides rahvastepalli.

Kaks korda aastas, sügisel ja kevadel toodi klassi suur kaal, mille peale pidid astuma ja õp. Kraavik märkis viikrusse igaihe üve.

Samas mõõdeti ka igaihe pikkust.

Igal kevadel käis koolimajas arst, doktor Lasberg Jõhvist, kontrollides meie tervislikku seisukorda, kuulaskopse ja pani rõugeid. Siis tulid ka noored emad oma väikeste sülelastega rõugeparnemisele. Sel päeval meil koolitunde ei olnud.

Kui esimene aprill oli argipäeval, no olid siis õpetajadki meiega päris hädas, ikka leiutati kuidas ka õpetajat aprillitada. Oh seda rõõmsat naeru siis, kui koerustükk õnnestus!

Näiteks rinnitasime vees leotatud valge rulliniidi aknale, andes sellega purunenud klaasikiired. Kui õp. Grustam tuli tundi andma, ütles keegi, et Paul tegi arna katki.

Mäletan kuidas õp. Grustam läks äreva näoga arna poole ja terve klass rõkkas: „Aprill!“

Või vahetati õpetaja laual olev tindipott teise vastu, milles oli vesi. Kui nüüd õpetaja käsi käis oma sullepeaga paar korda tinti kastmas ja kirja ikka paberile ei ilmunud, hõiskas naeru tagasihoidlik klass: „Aprill!“

Eks tuli õpetajalgi sellise päeva puhul teha hea nägu, ega saanud nurka või klassist välja kedagi saata, mis sa teed üldsuse vastu.

Sünkojal mainin, ei tea oma kooliajast ühtegi juhtu kus õpetaja oleks kedagi karistanud nurkapanemise või klassist väljasaatmisega.

9
Aga õpilastel omavahel oli aprillikempelemist
nogu päev. Ei sa võinud enam paremale
ega vasakule, ei üles ega alla vaadata —
sest sääal oli ikka „aprill“. Ohrasid
kergendatult kui see päev oli möödas, ent
ometi oli ta oma nutika lõbususega oodatud.

Mäletan, kevaded olid siis varajased ja
soojad. Juba aprillis töötasid talumehed põldu-
del. Täevas sinas, valgete sulgpilvede all lõõri-
sid lõod ja määgisid tirutajad. Siis tundusid
klassiruumid hämarad ja jahedad, eriti mai-
kuus, mil õu oli päikeseüllus ja soe. Me siis
vahetevahel nurusime õp. Kraavikut ta tundides,
et õpiksime väljas. Õp. Kraavik, kes oli kuidagi
lihtne ja isalik, et julgesime nuruda, nõustustki
mõnikord ja läksime paariks tunniks kilo-
meetri kaugusel asuva salu veerde.

Iskusime sääal ringis ümber õpetaja, lugesime
lugemikust, lahendasime matemaatika ülesandeid
või lõpuks laulsime lindudega võidu, need
olid kolm ainetundi mida ta meile, neljanda
klassile andis.

Rohi lõhnas, kollased ja kirjud liblikad len-
dasid lepike veerel, kimalane sumises sini-
lilledel kohal ja päike kuumas oma sooja
valgust siniselgest taevast — nii kaunis oli
meie uus klassiruum. Hiljem õpetaja laskus
kütili murule — siis oli meil vabadust, aasal
ringi lipata ja ojakoolmest sülem varsa-
kapju korjates pärgi punuda. Poised lõika-
sid lepaokstest vilepille ja puhusid üksteise
võidu, et lepike kajas.

Need, Lauri Toomase kopli veeres veedetud

turnid, olid meile kui ekskursioonid kera-
dises looduses ja heldinud meel meenu-
tame neid ja õpetaja Kraavisut.

Maikuu, alati enne kooliaja lõpu, tuli
meie kooli inspektor Lints, kes andis lõpu-
klassile testi teha, mingis tähtsamas põhi-
aines. Siis olid kõik, ka õpetajad elevil ja
ärevalt heitunud ning hingasid kergenda-
tult, kui too väga intelligentne koolikatsuja
oli lahkunud.

Meil kuundas klassis oli test eestikeeles,
tuli käänta inspektori poolt antud nimi-
ja tegusõnu. Raske see polnud, usun, et
kõik said hästi hakkama.

Varsti peale seda saime lõputunnistused.
Koolitöö lõupäev oli tavaliselt mai viimasel
nädalal.

Ka fotograaf käis meid enne külastamas,
ja tänu neile rändarvatele pildistajatele
on meil kõigil kallid mälestuspildid
albumis olemas.

Aga alati, viimaste koolipäevade
vahetundidel, me võisime ikka ja jälle
laulda vana ja armsat koolilaulu; eriti
nooremates klassides olles:

Meil kevad käes on,
meil kevad käes on, on, on,
kõik mured minemas,
kõik mured minemas!

Me koolitööd nüüd jätame
ja loodusesse tõttame,
sest ela hästi sõbrake

küll üksteist jälle näeme!
 Vümaste sõnade juures ja ringis edasi
 lükudes surusime üksteisel kord parema,
 kord vasaku käega hüvastijätuks ja kaks
 vümast rida tuli laulda seni, kuni olid
 kõigiga kätt surunud.

Tisut kuuenda klassi lõpupeost ja
 üldse meist lõpetajatest.

Meid oli seitse tütarlast: Asta Tuude,
 Asta Nuru, Ellen Mae, Helmi Koppel,
 Elviira Kannike, Ellen Treljan, Hilda Ilman,
 ja kümme poisslast: Felix Taalen, Ellart
 Kooder (nüüd Enno Aalup), Ilmar Onton,
 Mart Odar, Konstantin Rostfeldt, Arnold
 Kuustik, Karl Uhek (nüüd K. Ott), Ernst
 Veeber, Georg Puurman (nüüd Jüri Pere),
 Endel Niinepuu.

Palju vett on soolanud jõgedest merre
 sellest ajast, s.o. 1934. aastast ja paljud
 meie hulgast on jäädavalt lahkunud...

Meenutame helluse, valuga, kaastasi
 häid, kes enam ei jaluta...

Im memoriam — momento memori:
 Helmi Koppel, Ellen Treljan, Felix
 Taalen, Ilmar Onton, Endel Niinepuu,
 Arnold Kuustik, Ernst Veeber, Mart Odar
 Karl Ott.

Meie lõpupeidu koolis — mälestus sellestki
 on kustumatu. Poisid olid kujundanud
 meie klassi kaskedega kevadmetsaks ja
 ise laksutasid selles nagu õõbikud —

kase õhukese koores abil. Koolipingid olid nad teistesse ruumidesse viinud ja saalis, (me kutsusime nii oma uue koolimaja avarat ruumi), oli pikk laud pintidega, laual olid küpsised, saiakesed, kompotid ja morsikannud, vaasides kuvadised metsalilled: sinililled ja ülased. Laua ümber istusime meie, lõpetajad oma õpetajatega: Salme Grustani, Kristof Kraaviku, Aleksander Asi ja koolijuhataja Rudolf Peeboga, kes meid kõiki õnnitles eduka lõpetamise puhul (tagasiääjaid ei olnud), ja soovis meile edaspidiselt ikka head pealehakkamist hariduse- ja elukutse omandamisel. Ja kui vajame head nõuannet, siis koolimaja uks on meile alati lahti.

Siis pidin kõnelema mina lõpetajate nimel — nii oli üldisuse otsus. Olin selle kodus koostanud ja peaaegu õppinud. Elukoige tänasin õpetajaid, kelledele võlgneme suure tänu kõige oma teadmiste eest mis olime koolist saanud. Täname ja püüame olla ausad kodumaa lapsed, töökad ja tublid, kes ei tee häbi ei oma vanematele ega koolile. Nii umbes oli.

Peab ütlevat, et on ikka vaks vahet — kas jutelda omavahel või seista paarikümne silmapaari ees, kes sind kikkis-kõrvu kuulavad. Kuigi oli pisut kõhe, räägitud sain ja plaksutatigi tuliselt. Akki tõusis õr. Asi ja ütles klaveri juurde minnes: „Aga üks eksam on kõigil veel sooritamata!“

Olime üllatunud — milline ?

Õn. Asi alustas klaveril valsiviisi — mille
esimeste helidega pagesid poisid saalist,
pääle ühe — Endel Nõnpuu, kes jäi ja tantsis
meiega, seitsme tüdrukuga kordamööda, ning
seega ainsa poisina sooritas viimase eksami
vii peale!

Kommentaarid on liigsed.

Nüü oli siis. Hiljem jätutades kevadõhtu
soojas ehavalguses oma kodudesse olime väga
õnnelikud, veidi nurrad ja pisut uhkedki...

Hilda Saaremäe
Kirjutatud 1987.a.